

УДК 94(477.83)"18":821.161.2.09

Надія Горенко (Чернівці)

РОЛЬ І МІСЦЕ СЕРЕДНІХ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У СТРУКТУРІ СИСТЕМИ ОСВІТИ БУКОВИНИ ЗА ЧАСІВ ЇЇ ПЕРЕБУВАННЯ У СКЛАДІ АВСТРІЇ

У статті автор розглядає систему шкіл Буковини кінця XVIII - початку XX ст. як взаємодію дошкільної, початкової, середньої та вищої ланок, між якими існував певний спосіб закономірного зв'язку. Місце ланки загальної середньої освіти було проміжним МІЖ базовим початковим і елітним вищим ступенями тогочасної освіти. Здійснюючи фундаментальну загальноосвітню підготовку на базі початкової освіти і проводячи усорткий відбір і відсів невстигаючих у процесі їх підготовки до навчання у ВИЗ, середні школи у такий спосіб виконували роль інтелектуального фільтру для Буковини.

Ключові слова: Буковина, Австрія, середня освіта, інтелектуальний фільтр.

Горенко Н.

Роль и место средних общеобразовательных учебных заведений в структуре системы образования Буковины во времена ее пребывания в составе Австрии

В статье автор рассматривает систему школ Буковины конца XVIII - начала XX в. как взаимодействие дошкольного, начального, среднего и высшего звена, между которыми существовал определенный способ закономерной связи. Место звена общего среднего образования было промежуточным между базовым начальным и элитным высшим ступенями тогдашнего образования. Осуществляя фундаментальную общеобразовательную подготовку на базе начального образования и проводя жесткий отбор и отсеив неуспевающих в процессе их подготовки к обучению в вузе, средние школы таким образом выполняли роль интеллектуального фильтра для Буковины.

Ключевые слова: Буковина, Австрия, среднее образование, интеллектуальный фильтр.

Ногенко N.

The role and place of secondary schools in the structure of the education system Bukovina during her stay in Austria

The article considers schools Bukovina late eighteenth ~ early twentieth century, as the interaction of preschool, primary, secondary and tertiary branches, between which there was some way autonomous communication.

Garden level of secondary education was intermediate between the initial baseline i elitnym higher degrees of contemporary education. Exercising fundamental zahalnoosvitnyu preparations on the basis of primary education spending hard i i vidsiv nevstyhayuchyh output rates in the course of their preparation for study in vuzi, the average school in a way acted as intellectual filter to Bukovina.

Keywords: Bukovina. Austria, secondary education, intellectual filter.

Вивчення історико-педагогічної літератури та архівних документів переконує в тому, що особливості організації навчально-виховного процесу буковинських загальноосвітніх середніх шкіл, як і характерні риси змісту освіти, значною мірою визначалися їх місцем у системі освіти і взаємозв'язками, які існували всередині цієї системи.

Вчені В.Галузинський, М.Євтух, І.Урклін розуміли під структурою стійкий взаємозв'язок елементів, а під системою - функціонуючу структуру, діяльність якої спрямована на досягнення певної мети. Цілком поділяючи думку цих науковців про те, що освітню систему утворює сукупність усіх навчально-виховних закладів народної освіти, ми розглядаємо систему шкіл Буковини кінця XVIII - початку XX ст. як взаємодію дошкільної, початкової, середньої та вищої ланок, між якими існував певний спосіб закономірного зв'язку, який розвивався і мав тенденцію до ускладнення.

Як свідчать результати нашого дослідження, система освіти Буковини не була чимось сталим і непорушним. Упродовж досліджуваного нами періоду вона формувалась поступово, зазнаючи суттєвих змін і реформ. Будучи компонентом загальноавстрійської системи освіти, цілком підпорядковувалась законам розвитку останньої і зберігала при цьому власні особливі риси. До факторів, які впливали на формування структури системи освіти Буковини, належали:

- процеси розвитку і вдосконалення науково-технічних основ суспільного виробництва, які пред'являли всезростаючі вимоги до загальноосвітньої і технічної підготовки основної маси виробників і зумовлювали необхідність її постійного удосконалення. Цей фактор вплинув, зокрема, на те, що в другій половині XIX століття початкова освіта була визнана обов'язковою;

- політичний фактор ~ австрійське законодавство і цісарська політика в галузі освіти. Ці чинники втілювали в життя намагання через одержавлення системи освіти, її удосконалення та інтенсивні германізаційні заходи забезпечити могутність і єдність монархи. Саме цей фактор сприяв поширенню загальноєвропейських освітніх рис в Австрії і на Буковині;

- процеси національно-культурного відродження в поліетнічній державі. Цей чинник сприяв створенню законодавчо-організаційної бази та умов для відкриття національних початкових і середніх шкіл у краї;

- історичний досвід і освітні традиції Габсбурзької монархії. Саме вони аж до початку XX ст. визначали домінуючий класичний характер середньої та вищої освіти;

- педагогічний фактор, який включав підвищення освітнього рівня суспільства і розвиток педагогічної думки.

Результати нашого аналізу свідчать про те, що сукупність навчальних закладів, які діяли на Буко-

вині в другій половині XVIII ст., утворювали систему освіти, котра була слабо розвиненою ~ функціонував лише один з її структурних елементів - початкова ланка, представлена низкою елементарних шкіл, утримуваних поодинокими монастирями, громадами, релігійними спілками. При цьому школи не підлягали державному контролю і не отримували централізованої підтримки та фінансування.

Проведені в Австрії в 70-х роках XVIII ст. освітні реформи надали народним школам статусу державних установ і розподілили їх на три типи: церковно-парафіяльні, тривіальні та нормальні. Однак ці реформи майже не торкнулися Буковини. В краї було організовано лише дві головні німецькі школи - в 1784 р. в Чернівцях і в Сучаві, які через відсутність відповідно підготовлених учителів і брак навчальних посібників мало чим відрізнялися від тривіальних за змістом освіти.

У цей період почала формуватись ланка професійної освіти на Буковині. На базі двох нормальних шкіл було утворено вчительські препаранди, основне завдання яких полягало у вихованні народних учителів. Разом із заснованою в 1786 р. клерикальною школою вони утворювали ланку фахової освіти, діяльність якої не мала чіткого законодавчого врегулювання. Препарандами опікувались міські громади, а клерикальною школою ~ Буковинська консисторія. На рубежі XVIII і XIX ст. усі наявні на Буковині типи шкіл не були пов'язані між собою і відзначалися хаосом у діяльності.

Першим кроком на шляху до реального реформування освіти на основі єдиних загальнодержавних вимог став закон від 11 серпня 1805 р., відомий під назвою "Політична устава шкільна". Він юридично оформив систему тогочасного шкільництва Австрії, і зокрема Буковини, визначив перспективи та цілі її розвитку на тривалий час. Зібравши воедино ідеї і положення попередніх законів і розпоряджень щодо освіти, "Політична устава" дала характеристику шкільної системи.

Ланку початкової освіти було віддано переважно в руки церкви, наділивши її усіма повноваженнями та обмеживши державні і світські впливи[^]. Цю ланку утворювали тривіальні, головні і нормальні школи. Закон визначив мету тривіальних шкіл, яка полягала в тому, щоб надати дітям основних засобів для майбутнього практичного життя - тобто навчити їх читанню, письму й рахункам[^]. Головні і нормальні школи були покликані "пристосовувати дітей до мистецтв і ремесел", а також підготувати їх до вступу[>] в гімназію чи реальну школу[^].

Після успішного завершення навчання в головній або нормальній народній школі її учні могли записатись до медичних, лісничих чи промислових шкіл Відня або ж продовжити навчання в одній із фахових шкіл Буковини.

"Політична устава шкільна" визначала також зв'язки між початковою і середньою ланками освіти. Як передбачав параграф №75, стати учнем реальної школи міг лише той претендент, який пред'явив свідоцтво про успішно завершене навчання в четвертому класі головної школи або ж склав іспит у рамках програми чотирьох класів народної школи. До гімназії приймали винятково тих, хто мав офіційне свідоцтво про закінчення трьох класів головної чи нормальної школи або ж успішно склав іспит у нормальній школі того міста, де діє гімназія, в разі, якщо початкову освіту було здобуто приватно[^].

у § 75 б[^] ч[^] III ШКОИОМ зв'язки між народними школами і гімназіями стали практично реалізуватись на Буковині з 1808 р., коли в краї почала формуватись ланка загальної середньої освіти. Діяльність Чернівецької гімназії з моменту її заснування базувалась на положеннях "Гімназійного кодексу", який був упорядкований у 1807 р. Ф.Лангом. Це був збірник розпоряджень та інструкцій про стан і організацію гімназій Австрії. "Кодекс" перевидавався п'ять разів і в дещо модифікованому вигляді зберіг юридичну силу аж до 1848 р.[^] Відповідно до норм цього документа і потреб краю, перша буковинська гімназія виконувала потрійне завдання: створювала молоді умови для здобуття глибоких загальноосвітніх гуманітарних знань і формування світогляду; готувала молодих людей до навчання в університеті та до професійної діяльності: державних, банківських, комерційних службовців та ін. Мета діяльності навчального закладу визначала його структуру. До 1819 р. це була п'ятикласна середня школа, перший ступінь якої утворювали граматичні класи: 1-й клас ~ infima (основні начала), 2-й клас - media (середня граматики), 3-й клас - suprema (вища граматики). Тут закладались основи для подальшого поглиблення знань з граматики й літератури класичних мов і забезпечувалась більш-менш завершена освітня підготовка тих, хто мав намір перейти до фахових шкіл, розпочати трудову діяльність або залишити навчання через недостатні успіхи, відсутність коштів чи бажання. Ті, хто прагнув розширити свої знання і потрапити до університету, переходили до гуманістичних класів, яких було два - retórica (клас риторики) і poesis (клас поезики)[^]. В 1819р., відповідно до губернського розпорядження, кількість граматичних класів збільшилась до чотирьох, і гімназія стала шестикласним навчальним закладом. Однак між гімназією і університетом існував проміжний навчальний заклад — дворічний філософський курс (так званий ліцей). До нього записувались випускники гімназії,

і лише після завершення філософських студій діставали право навчатися на обраному факультеті одного з університетів Австрії, оскільки на початку XIX ст. Буковина не мала власного навчального закладу такого типу.

Відповідно до "Політичної устави шкільної" 1805 р. у двокласних реальних школах було "нарошено" третій клас. Трикласні реальні школи, поєднані з головними народними школами, отримали статус "нижчих", а декілька поєднаних з вищими навчальними закладами отримали статус гімназії¹⁰. Заснована в 1829 р. в Чернівцях реальна школа була об'єднана з головною школою і мала статус нижчої.

Отже, вищенаведені факти свідчать, що в першій половині XIX століття система освіти Буковини ще не була повністю сформованою. Її структура була представлена трьома компонентами - початковою, фаховою і загальною середньою ланками.

Середня ланка освіти на цьому етапі посідала вищий ступінь у названій структурі. Її утворювали два типи навчальних закладів - гімназія і реальна школа, серед яких найважливіше місце займала гімназія. Реальна школа поступалась їй як за рівнем і обсягом освіти, так і за структурою та зв'язками з вищими навчальними закладами. Тому саме класична гімназія, котра давала доступ до університету, користувалася величезною популярністю і визначала характер загальної середньої освіти на Буковині в цей час.

Реформа середньої освіти 1849 р. на базі "Організаційного нарису гімназій і реальних шкіл Австрії" дещо змінила місце загальної середньої освіти в структурі системи освіти Австрії і, зокрема, Буковини. Основною ідеєю "Нарису" була неперервність і самостійність середньої освіти. Він відступив від традиційної концепції класичної освіти і шляхом встановлення компромісу між неогуманістичним і реалістичним напрямками освіти наблизився до ідеалу загальної освіти. "Нарис" конкретизував завдання гімназії і рішуче змінив її структуру. Ліквідація філософського ліцею, перенесення його завдань на вищий ступінь гімназії і введення матуральних іспитів дало змогу ефективніше виконувати завдання підготовки молоді до навчання в університеті і забезпечення її глибокими знаннями. Гімназія була перетворена на восьмикласний навчальний заклад. Ті, хто завершив навчання на нижчому ступені (1-4 класи), мали змогу перейти до фахових чи реальних шкіл. Закінчення гімназистами вищого ступеня (5-8 класи) і успішно складені іспити зрілості (матура) відкривали дорогу до вищих навчальних закладів \ "Організаційний нарис" також передбачав створення семирічних реальних шкіл і розширення змісту освіти в них. Однак ці положення не були реалізовані на практиці¹⁰. Шестикласна реальна школа була заснована у Чернівцях аж у 1863 р. і розширена у 1870 р. на 7 класів на підставі спеціального закону для Буковинського краю від 3 липня 1869 р.¹¹. Але вона не змогла завоювати такого ж авторитету, як класичні гімназії, через значно вужчі перспективи її випускників та традиційну престижність гуманістичної освіти¹².

Таким чином, всередині XIX ст. завдяки реформі роль середньої загальноосвітньої ланки в структурі буковинської системи освіти посилилась.

У другій половині XIX ст. система освіти Буковини поповнилась новими структурними елементами, а старі набули детальнішого законодавчого врегулювання.

Формування ланки дошкільного виховання розпочалося із заснування в 1870 р. учительської семінарії, при якій було відкрито дитячий садок для спостережень і практики семінаристів¹³. Усі державні дитячі садки (так звані захоронки) були німецькими. Українські діти користувались послугами приватних дитячих садків, які в переважній більшості утримувались національними жіночими товариствами "Мироносиці" і "Жіноча громада". Проте аж до початку Першої світової війни на Буковині переважала практика домашнього виховання дітей. Через це дошкільна ланка освіти не посідала важливого місця в структурі системи освіти краю.

Закон 1869 р. визначав, що базовою ланкою системи безперервної освіти Буковини є початкова ланка. Вона закладала основи наукових знань і світосприйняття дитини, формувала її особистість. Мета початкових навчальних закладів полягала у тому, щоб "морально і релігійно виховувати дітей, розвивати їх духовну діяльність, озброювати знаннями і зручностями для подальшої освіти, закласти основу для їх розвитку в добрих членів суспільства"¹⁴. Зміст освіти народних шкіл залежав від їх категорії. Так, в елементарних 1-2-класових школах учили релігії, читанню, письму, рахункам, рідній і німецькій мовам, давали найпростіші відомості про навколишній світ, рідний край та Австро-Угорську імперію. Багатокласні школи давали ширшу освіту і, як правило, навчали якомусь ремеслу, "Шкільний обов'язок" тривав з 7 до 13 років. За ухиляння від його виконання батьки чи опік'яні дітей каралися штрафами і навіть в'язницею. Згідно із "Законом щодо регуляції, заснування, утримання й відвідання публічних шкіл народних", виданим 30 січня 1873 р., народні школи засновувались у кожному селі або декількох селах, віддалених одне від одного не більше як на півмилі, де наг,,

лось не менше 40 дітей шкільного віку. В багатолюдних поселеннях засновувались окремі дівочі школи або існуючі ділились на дві, якщо в них працювало більше як шестеро учителів. Загально-австрійське законодавство визначало існування різних форм загальних народних і міських шкіл - від неподілених однокласних з цілоденним навчанням до восьмикласних дівочих і хлопчачих шкіл. На Буковині найпоширенішими були одно- і двокласні школи, однак у великих селах, які мали 4-5 учителів, громади утримували чотири-, п'яти-, а то і шестикласні школи.

Вступати до гімназій та інших середніх загальноосвітніх шкіл мали право лише ті учні, які закінчили четвертий клас головної народної школи. Початкова освіта Буковини в другій половині XIX ст. набула світського характеру, стала обов'язковою і безплатною. Своїм випускникам вона відкривала дорогу до професійних та середніх загальноосвітніх шкіл.

Фахові школи, метою яких була підготовка спеціалістів для народного господарства, системи початкової освіти та медичних установ, були представлені на Буковині двома групами: перша - школи, що перебували під управлінням Крайової шкільної ради, як-от, учительська семінарія, музична школа, промислова школа у Чернівцях; друга - відомчі школи, наприклад, акушерська школа у Чернівцях, сільськогосподарська Чернівецька школа, рільничі школи в Радівцях і Кіцмані, деревообробна школа в Кимполунзі, Вижницька школа прикладного мистецтва, різьбярства і металевої орнаментики. Всі вони були засновані в другій половині XIX - на початку XX ст., але не досягли такого рівня розвитку, як загальноосвітні середні школи, через низький рівень економічного розвитку краю та непопулярність фахової освіти в той період. Але піднесення господарської і промислової культури Буковини було неможливим без відповідно підготовлених спеціалістів. Тому крайове управління турбувалося про відповідну матеріальну базу і забезпечення цих шкіл. Термін навчання у фахових школах був різним - від 1 року в акушерській школі до 3 років у промисловій. Як правило, сюди приходили вчитись після закінчення віділової школи, у сільськогосподарських школах вивчали не лише теоретичні науки, тут "провадилась також й практична взірцева господарка в галузях потрібних для мешканців низин". З фахових дисциплін вивчались зоологія, ботаніка, мінералогія, лісництво, геометрія і "мірвання поля", "загальна і спеціальна культура рослин", "продукція звірят", ветеринарія, що мала назву "здоров'я домашніх тварин", "книговодство", або бухгалтерія, городництво.

Однак дуже малий відсоток випускників фахових шкіл присвячував себе сільському господарству. Більшість із них, як не дивно, після закінчення цієї школи намагались потрапити до учительської семінарії, яка була найпопулярнішою в системі професійної освіти краю, оскільки в її стінах можна було здобути порівняно добру освіту, причому навчання проводилось безплатно. Семінарія мала чоловічий та жіночий відділи. В 1909 р. її поділили на три національні підрозділи: український, румунський, німецький. Навчання тривало чотири роки. Готуючись стати вчителями народних шкіл, семінаристи вивчали, окрім загальноосвітніх дисциплін, ще й педагогіку з історією і методики викладання дисциплін у народній школі. Окрім названих, на Буковині діяв цілий ряд ткацьких, кошикарських, ремісничих шкіл і фахових курсів. Суттєвим є той факт, що більшість із них були українськими. Професійні школи Буковини не давали права вступати ні до середніх, ні до вищих навчальних закладів. Тільки в окремих випадках випускники Чернівецької промислової школи могли записатись до будівельної та лісної академії у Відні як надзвичайні слухачі.

Найвищу сходинку в системі освіти Буковини в другій половині XIX ст. утворив Чернівецький університет. Його заснували в 1875 р. з метою "плекання і підпирання розвитку наук, а також образованне сил для найважливіших напрямів суспільного життя і політичної адміністрації". До трьох факультетів університету ~ богословського, правничого і філософського спочатку мали право записуватись випускники класичних гімназій. Проте уже з кінця 90-х років XIX ст. в університеті було дозволено навчатись жінкам, які закінчили гімназію, а згодом і тим, хто успішно склав випускні іспити в жіночому ліцеї та реальній гімназії. В 1900 р. Чернівецький університет налічував 379 слухачів найбільша частина яких навчалась на філософському факультеті.

На початку XX ст. в Австро-Угорщині нараховувалось 11 університетів. З них 5 німецьких: } Відні, Празі, Граці, Інсбруку і Чернівцях; 2 угорські: в Будапешті і Клявзенбургу; 1 польський у Кракові; 1 чеський у Празі; 1 хорватський у Загребі і один українсько-польський у Львові

Випускники загальноосвітніх середніх шкіл також могли навчатись в академіях і вищих технічних школах, більшість яких була розміщена у великих містах монархії, зокрема у Відні, Празі, Брно. Ш початку століття Австрія нараховувала 7 політехнік. Проте їхня наповнюваність була у два рази нижчою, ніж в університетах **.

Середня ланка освіти в другій половині XIX ст. залишалась проміжним ступенем між початком і вищими навчальними закладами. Виконувані нею функції ускладнювались і розширювались; міру виникнення нових типів навчальних закладів, а роль у системі освіти Буковини поступово посп-

лювалася. Восьмикласні класичні гімназії, кількість яких на рубежі XIX і XX ст. помітно зросла, головне своє завдання вбачали у підготовці своїх вихованців до навчання в університетах і озброєння їх глибокими гуманітарними знаннями, які базувались на вивченні класичних мов. Завдання підготовки державних і судових чиновників та комерсантів, яке раніше виконувала класична гімназія, відійшло на другий план у зв'язку з появою великої кількості професійних шкіл та заснуванням нових типів загальноосвітніх навчальних закладів.

Відкрита в 1869 р. вища реальна школа, яка аж до 1918 р. залишалася єдиною в краї, урізноманітнила завдання, виконувани середньою ланкою освіти. Мета даного навчального закладу була визначена так: "Давати загальну середню освіту, проте з особливим нахилом на математично-природничі дисципліни; готувати до навчання у вищих фахових школах (політехнічних інститутах, академіях мистецтва, гірничих академіях). У реальній школі зовсім не вивчались класичні мови. Основна увага зверталася на наукові дисципліни природничо-математичного циклу. Значно вужча перспектива випускників реальної школи, позбавлення їх права навчатись в університетах та відсутність у краї соціального замовлення на спеціалістів вищої технічної кваліфікації послаблювали авторитет цього типу середньої школи. з цього приводу неодноразово збирались конференції і анкети в Міністерстві освіти і віросповідання, де обговорювались пропозиції розширення строку навчання у 7-класній реальній школі до 8 років і визнання за її матуристами права вступу до університету. Та жодна з цих ідей не була реалізована у досліджуваний період.

Як уже зазначалось, для класичних гімназій і реальних шкіл у 1849 р. "Організаційним нарисом" було закладено спільну основу. Та на початку XX ст. поряд з цими загальноосвітніми школами починають розвиватись реальні гімназії. Це були двоступеневі восьмикласні навчальні заклади, в яких вивчалась лише одна класична мова-латинська, а місце грецької мови зайняла котрась із сучасних мов, як правило, це була французька мова. Реальні гімназії з'явилися внаслідок реформи середніх шкіл 1908 р., проведеної Міністерством віровизнань і освіти. Відповідно до плану міністра Мархета в Австрійській імперії створювались два нові типи реальних гімназій. Перший тип реальної гімназії, як і раніше, охоплював уже в нижчих класах навчання латинської, французької і англійської або однієї з крайових мов монархії. Новою рисою було введення геометрії і хімії як окремих предметів. Цілком новим типом стала зреформована реальна гімназія, що становила 4-класний ступінь з вивченням латинської мови, який базувався на нижчому ступені реальної школи, так що учень міг вільно перейти з нижчої реальної школи або до вищих класів цієї ж школи, або до реформованої реальної гімназії. Нові типи середніх шкіл давали можливість учням замість грецької мови вивчати якусь іншу - сучасну живу мову. Але на Буковині в досліджуваний період не було реформованих реальних гімназій.

Свідоцтва зрілості восьмикласних реальних гімназій були визнані "в основному рівновартними" із свідоцтвами зрілості гімназій і реальних шкіл. А випускників названих шкіл як повноправних слухачів допускали до академічних студій лише на світських факультетах. Передбачалось, що ті з них, котрі виявлять бажання складати кваліфікаційні іспити на учителів середніх шкіл, можуть приступати до них лише надавши доказ про успішно складений іспит з грецької мови в межах гімназійних вимог.

Крім університетів, випускників восьмикласних реальних гімназій приймали до рільничих і ветеринарних академій, а також до вищої технічної академії, але тільки в тому разі, якщо вони доведуть свої знання й уміння з геометричного креслення, нарисної геометрії. Згодом випускникам реальних гімназій було дозволено вчитись на теологічних факультетах університетів і у приватних богословських домашніх закладах, але при умові успішно складеного додаткового іспиту з грецької мови.

Після того, як дівчатам у 1896 р. було дозволено навчатись і складати іспити зрілості в гімназіях, на Буковині почали виникати спеціальні навчальні заклади для дівчат, які прирівнювались до середніх. Шестикласні дівочі ліцеї зовсім вилучили з навчальних планів класичний компонент, заповнивши його місце сучасними мовами і природничими дисциплінами. Метою даних шкіл було: "давати дівчатам освіту відповідну до їх жіночого покликання, готувати їх до тих професій, котрі відкриті жіночій статі соціальними умовами шляхом прищеплення навичок серйозної роботи і тренування на цінних матеріалах". Виконуючи дану мету, ці заклади у перші роки свого існування давали ученицям незакінчену загальну середню освіту.

Завершивши навчання в ліцеї, його випускниця могла стати вчителькою початкової школи, склавши кваліфікаційний іспит. Успішні оцінки на іспитах зрілості давали їй можливість записатися до університету, однак лише на правах надзвичайної слухачки. Після закінчення навчання в університеті дівчата, як правило, складали кваліфікаційні іспити на право бути викладачами у жіночих ліцеях.

Для зрівняння у правах ліцейних випускниць з гімназійними у 1912 р. в Австро-Угорщині провели реформу ліцеїв, дещо змінивши їх навчальний план і увівши дворічні матуральні курси, які готували

випускниць ліцею до здачі гімназійного іспиту зрілості. В Чернівецькому ліцеї подібні курси діяли ще з 1910 р. і мали назву підвищеної реальногімназійної школи .

Внаслідок реформи перспективи випускниць дівочих ліцеїв значно розширились. Ті, хто після закінчення ліцею учився у дворічній школі гімназійного типу і успішно склав іспити зрілості в ній, отримували **МОЖЛИВІСТЬ** стати повноправними слухачками світських факультетів університету . Після закінченого шостого класу дівчата могли записуватись до університету лише як надзвичайні слухачки[^]. Це означало, що вони мали право вільно відвідувати заняття з обраних дисциплін, але були зобов'язані записуватись не менше як на 10 "викладових годин" у тиждень. Дозвіл на відвідання окремих викладів надзвичайним слухачкам видавала винятково рада професорів за поданням одного із доцентів ВНЗ. Дівчат з ліцейним свідоцтвом зрілості приймали також на перший курс Віденської торговельної академії. Крім цього, вони отримували можливість скласти іспит зрілості в учительській семінарії або вільно перейти на 3-й чи 4-й курс цього навчального закладу. Випускниці ліцею, які додатково склали іспит з латинської мови в обсязі матеріалу шостого класу гімназії, допускались до студій у вищих фармацевтичних школах. Нарешті, ті ліцеїстки, котрі мали намір вести самостійну трудову діяльність, складати кваліфікаційні іспити, які відкривали можливість зайняти посаду викладача жіночого ліцею, вчительки французької чи англійської мови у міщанських школах або стенографістки. Отримавши **СВІДОЦЬ** про успішно завершене навчання в 4-му ліцейному класі, дівчата могли перейти до однієї із фахових шкіл - **комерційної**, промислової та інших або ж розпочати трудову діяльність на посаді **поштової сл^жбошів чи телеграфісток** .

Таким чином, на початку ХХ ст. **жіночі ліцеї забезпечували** своїм вихованкам загальну середню освіту, яка базувалась на **вивченні гуманітарного** ШКЛ) дисциплін, професійну підготовку до трудової діяльності, а також гот) ва_іх до **навчання** в університетах та інших вузах.

Підсумовуючи вик-іалене, **можна сказати**, що освітня галузь Буковини упродовж досліджуваного періоду пройшла шлях від **окремих** розрізнених елементів у кінці ХVІІІ ст. до впорядкованої системи на початку ХХ ст., що нараховувала п'ять взаємопов'язаних ланок: дошкільну, початкову, загальну середню, професійну і вищу, кожна з яких чітко виконувала визначені перед нею завдання і роль певного освітнього ступеня, що забезпечува-ю наступність і злагодженість діяльності усієї системи.

Місце ланки загальної середньої освіти було проміжним між базовим початковим і елітним вищим ступенями тогочасної освіти. Зберігаючи тісні зв'язки з професійними навчальними закладами, ланка загальної середньої освіти забезпечувала край кваліфікованими службовцями. Здійснюючи фундаментальну загальноосвітню підготовку на базі початкової освіти і проводячи жорсткий відбір і відсів невстигаючих у процесі їх підготовки до навчання у ВНЗ, середні школи у такий спосіб виконували роль інтелектуального "фільтру" для Буковини.

¹ Галузинський В.М., Євтух М.Б. Педагогіка: теорія та історія. ~ К.: Вища школа, 1995. - С.153.

[^] Законъ з дня 14 мая 1869. Которим установляються засады учения дотично школь народных // Хронологичный списокъ законовъ, распоряжений и пр., которіи помешени суть в рочнику 1869 переводовъ вестника законовъ деожавнихъ для рукпвины iVjjnuoubi, I 670Г— v^TjUO"

³ Кобилянська Л. Концепція та організаційні засади народного шкільництва на Буковині в світлі загальноавстрійського та краевого законодавства (к. ХVІІІ - поч. ХХст.) // Питання історії, історіографії, джерелознавства та архівознавства Центральної та Східної Європи. - Київ-Чернівці, 1997. - С17-21.

"* Ступарик Б.М. Шкільництво Галичини (1772-1939 pp.). - Івано-Франківськ, 1994. - С 23.

Кобилянська Л. Концепція та організаційні засади народного шкільництва на Буковині в світлі загальноавстрійського та краевого законодавства (к. ХVІІІ - поч. ХХст.) // Питання історії, історіографії, джерелознавства та архівознавства Центральної та Східної Європи. —Київ-Чернівці, 1997. — С 17-21.

[^] Engelbrecht H. Geschichte bsterreichischen BiJdungwesens. - Wien, 1984. - В. 3. - S. 228.

[^] Politische Vervassung der deutschen Vollksschulen für die k.k. osterreichischen Prowinzen mit ausnahme von Ungarn, Lombardie, Venedig und Dalmatien. - Wien, 1844. - S. 46.

[^] Ein Madchenliceum in Czernowitz// Bukowiner Lehrerstimme. - 1897. -№3. - S. 13.

⁹ Там само.

¹⁰ Programm der gr.-or. Ober-Rea/schule in Czernowitz für das Jahr 1884-85. - Czernowitz, 1885. - S. 47.

" ДЛЧО. - Ф, і, Оп.2, Спр. 3098, Арк. 1-6.

[^]Ступарик Б.М. Шкільництво Галичини (1772-1939 pp.). - Івано-Франківськ, 1994.-С 18.

Законъ для Герцогства Буковини относительно реальнихъ школь // Дневникъ законовъ и распоряжений для герцогства Буковина. - Черновцы, 1869. - Ч. XII. - С. 67.

"* Посилайте своїх дітей до реальної школи // Буковина. - 1907. ~ Ч. 67. - С 3.

¹⁵ Законъ з дня 14 мая 1869. Которим установляються засады учения дотично школь народных // Хронологичный списокъ законовъ, распоряжений и пр., которіи помешени суть в рочнику 1869 переводовъ вестника законовъ, лер^жпвнихъ для Буковины. — Черьовиши, 1870. — С 372-384, С. 381.

^{1^} Там само. — С, 373.

¹⁷ Там само.

Кобилянська Л.І. Народні школи - початкова ланка освіти в Буковині (кінець ХVІІІ - початок ХХ ст.) // Система неперервної освіти: здобутки, пошуки, проблеми. - Чернівці, 1996. - Т. 2. - С 103.

^{1^} Берімся до промислу//Буковина. - 1901.-Ч. I I3. - С. I.

~° Законъ з дня 14 мая 1869... - С. 382.

^ Фінкель Л., Гломбинський С. Історія і статистика Австрійсько-Угорської монархії. - Львів, 1901. - С 51.

" Новинки//Буковина. - 1900.-Ч. 21.~С. 3.

^^ Фінкель Л., Гломбинський С. Історія і статистика Австрійсько-Угорської монархії. -Львів, 1901. - С 51.

^^ Новинки // Буковина. - 1900. - Ч. 21. - С. 3.

f ДАЧО. - ФЛ, Оп.2, Спр.3098, Арк. 1-6.

"^ Законъ для Герцогства Буковини относительно реальнихъ школъ // Дневникъ законoвъ и распоряжений для герцогства Буковина. - Черновцы, 1869. ~ Ч. XII, - С. 67-74.

- Посилайте своїх дітей до реальної школи // Буковина, - 1907. - Ч. 67. - С. 3.

"^ Організація середніх шкіл // Буковина, - 1903. ~ Ч. 44. - С 3.

^ Там само.

* Розпорядок міністра віросповідань і просвіти у справі деяких змін в управленнях середних шкіл // Вістник законів державних. - Відень, 1909. - С 195.

^ Там само.

Розпорядок міністра віросповідань і просвіти з 12 студня 1909 в справі припускання до богословських студій // Вістник законів державних. - Відень, 1910.-С 17.

^^ Испити зрілості для женщин // Буковина. - 1896. - Ч. 64. - С 3.

^^ Шестикласний ліцей для дівчат в Чернівцях// Буковина. - 1898. ~ Ч. 95. -С.2.

^^ Jahres-Bericht des öffentlichen städtischen Mädchen-Lyceums in Czernowitz erwartet am Schlusse des Schuljahres 1913-1914. - Czernowitz, 1914.-S. 50.

^^ Испити зрілості для женщин // Буковина. - 1896. - Ч. 64. - С. 3.

^^ Ярема О. Жіночі ліцеї та їх реформа// Наша школа. - 1912. -N 4-5. - С. 14.

^^ Розпорядок міністра віросповідань і просвіти у справі деяких змін в управленнях середних шкіл // Вістник законів державних. - Відень, 1909. ~ С 195.

* Розпоряджене міністра віросповідань і просвіти з 23 марта 1897, котрим допускається женщин за звичайні чи надзвичайні слухачки філософічних виділів ц.к. університетів //Вістник законів державних. - Відень, 1897. - С 427-428.

^^ Jahres-Bericht des öffentlichen städtischen Mädchen-Lyceums in Czernowitz erwartet am Schlusse des Schuljahres 1913-1914. - Czernowitz, 1914. "S. 100.

94: [323.1+37] (477.85) "18/19"

Світлана Герегова, Марія Іванчук (Чернівці)

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ БУКОВИНСЬКИХ ОСВІТЯН (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ - ПОЧАТОК ХХ ст.)

У статті аналізується національна ідея, яка знайшла відображення у творчій спадщині буковинських освітян у другій половині ХІХ - на початку ХХ ст., в контексті їх педагогічної та громадської діяльності. Визначається роль учительства у піднесенні української національної свідомості буковинців краю.

Ключові слова: національна ідея, національна самосвідомість, духовна культура, освіта, учительство, буковинський край, педагогічна та громадська діяльність, учительські товариства.

Герегова Є., Іванчук М.

Национальная идея в творческом наследии буковинских педагогов (вторая половина ХІХ - начало ХХ вв.)

В статье анализируется национальная идея, которая отображена в творческом наследии буковинских педагогов в контексте их педагогической и общественной деятельности во второй половине ХІХ — начале ХХ вв. Определена роль учительства, в повышении украинского национального самосознания буковинцев края.

Ключевые слова: национальная идея, национальное самосознание, духовная культура, образование, учительство, буковинский край, педагогическая деятельность, общественная деятельность, учительские общества.

Geregova S., Ivanchuk M.

Concept of National Idea in Cultural Heritage of Bukovynian Educators (late 19th - early 20th centuries)

The article analyses the concept of the national ideology depicted in the Bukovynian educators' cultural heritage in the context of their pedagogical and public activities (late 19th - early 20th centuries). The importance of teaching in the Ukrainian national identity fostering of the Bukovynians is under study.

Key words: national concept, national self-consciousness, cultural values, education, teaching, Bukovyna, pedagogical activities, public activities, teacher's societies.

"... Якби не світло знань про минуле суспільства.
про розвиток культури, науки, системи освіти,
педагогічної теорії, ми відчули б себе безпорадними,
рухаючись навромацки в темряві"
Василь Сухомлинський

Освіта є одним із необхідних чинників поступального розвитку культури, що особливо важливо у сучасних умовах національно-духовного і державного відродження України. Без її розвитку неможливе духовне відродження нації. Значення освіти помітно зростає у періоди корінних соціально-економічних і політичних перетворень, адже саме освіта покликана забезпечити модернізацію суспільства при збереженні життєво необхідних для нього традицій.